

**SZANOWAĆ – SŁUCHAĆ –
WSPIERAĆ – CHRONIĆ**

Prawa dzieci w rodzinie, szkole, społeczeństwie



NR 3016

SZANOWAĆ – SŁUCHAĆ – WSPIERAĆ – CHRONIĆ

Prawa dzieci w rodzinie, szkole, społeczeństwie

pod redakcją
Ewy Jarosz i Beaty Dyrdy

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego



Katowice 2013

Redaktor serii: Pedagogika

Katarzyna Krasoń

Recenzent

Hanna Krauze-Sikorska

Publikacja będzie dostępna – po wyczerpaniu nakładu – w wersji internetowej:

Śląska Biblioteka Cyfrowa

www.sbc.org.pl

Spis treści

Wprowadzenie (<i>Ewa Jarosz, Beata Dyrda</i>)	7
---	---

Część I

DZIECIŃSTWO, DZIECKO I JEGO PRAWA W ŚRODOWISKACH WYCHOWAWCZYCH

Jadwiga Bińczycka

Korczakowskie prawa dziecka	13
---------------------------------------	----

Ewa Jarosz

Obywatelstwo dzieci – kaprys pedagogiczno-polityczny czy konieczność na drodze rozwoju społecznego	21
--	----

Anna Kwak

Dziecko, dzieciństwo, rodzicielstwo. Zmieniające się poglądy: od braku praw do praw dziecka	37
---	----

Bogusław Śliwerski

Prawa uczniów w szkołach jako społecznościach czynnego zaufania	57
---	----

Katarzyna Segiet

Prawa dziecka w procesie wychowania i edukacji szkolnej	73
---	----

Rafał Kurowski

Krytyczna analiza problematyki ochrony praw i podmiotowości dziecka w mass mediach	87
--	----

Katarzyna Joniec

Czyje dziecko?	101
--------------------------	-----

Część II
PRAWA DZIECI O SPECJALNYCH POTRZEBACH

Anna Nowak

Prawa dziecka niepełnosprawnego w systemie praw dziecka 119

Ewa Syrek

Prawa dziecka z chorobą przewlekłą w jego środowisku życia 133

Beata Dyrda

Prawa dziecka zdolnego do rozwijania swoich potencjalności w perspektywie rozwiązań legislacyjnych 153

Irena Pufal-Struzik

Świadomość własnej podmiotowości i gotowość do działań transgresyjnych u młodzieży – studium empiryczne 167

Wprowadzenie

Bez szczęśliwego dzieciństwa całe życie będzie kalekie.

Janusz Korczak

Od wielu już lat upowszechnia się przekonanie, iż dzieciom należne jest zaspokajanie ich praw w możliwie pełny sposób oraz zapewnienie im właściwych warunków rozwoju. Panuje społeczna zgoda co do tego, że dzieciństwo jest okresem wymagającym specjalnej pieczy i ochrony oraz że dorośli powinni dać dzieciom to, co najlepsze. Potrzebę otaczania dzieci szczególną troską wyrażono w różnych dokumentach, które w ciągu dziesięcioleci zostały wypracowane przez międzynarodową społeczność. Do ich realizowania zobowiązało się wiele państw. Postulat specjalnego stosunku do dziecka i zobowiązanie do szczególnej dbałości o warunki jego rozwoju oraz deklaracja zapewnienia odpowiednich warunków umożliwiających zaspokajanie potrzeb znalazły się już w genewskiej Deklaracji praw dziecka z 1924 roku, a następnie w Deklaracji praw dziecka z 1959 roku oraz w ogólnej Deklaracji praw człowieka. Stały się one ideą podstawową statutów międzynarodowych organizacji zajmujących się poprawą sytuacji życiowej dzieci. Najpełniej, jak dotychczas, prawa dzieci do właściwych warunków rozwoju, do zaspokajania ich potrzeb, do właściwego ich traktowania oraz nadające im równy status społeczny i pozycję w relacji z dorosłymi wyrażone zostały w podpisanej przez niemal wszystkie kraje Konwencji o prawach dziecka z 1989 roku. Wyzaczyła ona standardy opieki i wychowania dzieci, do których powinno się zmierzać, oraz określiła sytuacje, w których dzieciom należy się ochrona i specjalne środki zabezpieczające ich potrzeby i ich dobro. Konwencja o prawach dziecka była jednocześnie (i jest w zasadzie nadal) programem globalnej społecznej transformacji stosunku do dziecka, zmiany sposobu jego spostrzegania i traktowania w imię jego dobra, ale też w imię zasad równości i sprawiedliwości społecznej. Konwencja o prawach dziecka stanowi w istocie edukacyjne wyzwanie dla społeczeństw. Konwencja wprowadziła bowiem – wcześniej „obcy” większości tradycji społeczno-wychowawczych – podmiotowy

status dziecka, rozpoznając i określając dziecko jako podmiot praw i społecznej aktywności, a nie jedynie obiekt protekcji dorosłych.

Mimo że od podpisania Konwencji o prawach dziecka upłynęły już więcej niż dwa dziesięciolecia, realizacja w praktyce społeczno-politycznej zawartych w niej praw nadal pozostawia w wielu krajach „wiele do życzenia”. Globalne, regionalne i lokalne monitoringi sytuacji dzieci oraz raporty na temat warunków życia dzieci czy dotyczące ochrony ich przed przemocą, dbałości o ich zdrowie itp., jakie powstawały w ostatnich latach, pokazują, iż wciąż prawa milionów dzieci na całym świecie są łamane. Istnieje wyraźna potrzeba stałego rozpoznawania jakości realizacji praw dziecka w różnych społeczeństwach. Poza raportami analizującymi – na podstawie różnorodnych wskaźników i danych ilościowych – rzeczywiste respektowanie praw dzieci, w obrazie i ocenie poziomu implementacji społecznej tych praw istotną, wręcz nieocenioną rolę odgrywają głosy ekspertów i autorskie wypowiedzi tych, którzy sytuację dzieci oraz przestrzeganie ich praw analizują w swych naukowych dociekaniach i badaniach. Dyskurs naukowy nad prawami dziecka ma dzisiaj wymiar interdyscyplinarny – prowadzony jest zarówno przez pedagogów, jak i przez prawników, socjologów, psychologów, politologów, przedstawicieli świata medycyny czy antropologów kulturowych oraz reprezentantów innych dyscyplin. Wszystkie te spojrzenia wydają się wzbogacać ogólną, tworzącą holistyczny, wzajemnie uzupełniający się obraz – panoramę tematyki praw dziecka oraz możliwości i ograniczeń w zakresie ich urzeczywistniania.

Pomimo iż zarówno w światowej, jak i w krajowej literaturze pojawiają się opracowania rozwijające dyskurs dotyczący praw dziecka, odczuwana jest stała potrzeba prowadzenia dyskusji na ten temat, zwłaszcza w kwestiach implementacji praw dziecka, a także rozpoznawania kontekstu facylitującego oraz hamującego procesy upowszechniania ich społecznej aplikacji. Wiedzione tą potrzebą, zaprosiliśmy osoby reprezentujące różne kierunki naukowej refleksji nad wychowaniem i życiem społecznym do wypowiedzenia się na temat realizacji praw dzieci w Polsce oraz warunków, jakie w tym względzie występują.

Oddawana do rąk Czytelnika publikacja została podzielona na dwie zasadnicze części. Pierwsza z nich – zatytułowana: *Dzieciństwo, dziecko i jego prawa w środowiskach wychowawczych* – zawiera teksty poświęcone problematyce praw dziecka w kontekście wybranych obszarów jego funkcjonowania w najważniejszych środowiskach życia, wyznaczających zadania i cele wychowawcze. Teksty zamieszczone w drugiej części tomu zostały spięte wspólnym tytułem: *Prawa dzieci o specjalnych potrzebach*. Ich autorzy wskazują na potrzebę respektowania i dostrzegania praw odnoszących się do różnorodnych właściwości specyficznego rozwoju dzieci zarówno niepełnosprawnych, chorych, jak i uzdolnionych.

Każdy z zamieszczonych w tomie tekstów został poprzedzony odpowiednim artykułem Konwencji o prawach dziecka lub jego fragmentem, swoistym

mottem, do którego odnieść można podejmowane przez danego autora refleksje w określonym zakresie tematycznym.

Część pierwszą tomu rozpoczyna tekst Jadwigi Bińczyckiej zatytułowany *Korczakowskie prawa dziecka*. Autorka dzieli się z Czytelnikiem swoją refleksją nad współczesnym nadawaniem znaczenia i interpretacją praw dzieci w ujęciu wybitnego pedagoga i prekursora dyskursu praw dziecka Janusza Korczaka. Kolejny tekst Ewy Jarosz, zatytułowany *Obywatelstwo dzieci – kaprys pedagogiczno-polityczny czy konieczność na drodze rozwoju społecznego*, prezentuje aktualne spojrzenie na problematykę koncepcji uczestnictwa społecznego dzieci i ich obywatelstwa. Autorka charakteryzuje społeczny dyskurs nad statusem społecznym dzieci oraz warunkami ich rozwoju w kontekście idei obywatelstwa, widzianej jako istotny element rozwoju współczesnych społeczeństw. Anna Kwak w swoim opracowaniu zatytułowanym: *Dziecko, dzieciństwo, rodzicielstwo. Zmieniające się poglądy – od braku praw do praw dziecka*, charakteryzuje sytuację dziecka, jego dzieciństwo, uwzględniając uwarunkowania środowiska rodzinnego. Ukazuje, jak z perspektywy historycznej i kulturowej zmieniały się poglądy na pozycję dziecka w rodzinie oraz jak kształtował się proces dostrzegania jego praw oraz podmiotowości. W tekście zatytułowanym: *Prawa uczniów w szkołach jako społecznościami czynnego zaufania*, Bogusław Śliwerski porusza kwestie respektowania praw dzieci w roli uczniów, uczestników życia szkolnego. Zwraca uwagę na wciąż nie w pełni obecne lub niezrealizowane w rzeczywistości edukacyjnej idee związane z humanizacją wychowania, podmiotowością w kształceniu i demokratyzacją życia szkolnego. Podkreśla, że częstokroć mamy do czynienia z działaniami pozornymi w obszarze respektowania praw ucznia w szkole, a niejednokrotnie występują w niej elementy tzw. czarnej pedagogiki czy wychowania opresyjnego. W kolejnym opracowaniu: *Prawa dziecka w procesie wychowania i edukacji szkolnej* Katarzyna Segiet podejmuje wątki odnoszące się do kwestii aksjologicznych i prakseologicznych procesu wychowania. Skupia się na problemie percepcji i nadawaniu wartości idei podmiotowości w wychowaniu i edukacji szkolnej dzieci. Idee te ujmuje w kategoriach najistotniejszych zabiegów zapobiegających utrwalaniu różnic sprzyjających procesom marginalizacji i wykluczenia kulturowego uczniów. Rzadko podejmowane ujęcie problematyki respektowania praw dziecka, z perspektywy reprezentanta mass mediów Czytelnik odnajdzie w kolejnym szkicu, zatytułowanym *Krytyczna analiza problematyki ochrony praw i podmiotowości dziecka w mass mediach*. Rafał Kurowski jako reprezentant środowiska dziennikarskiego dzieli się tu swoimi przemyśleniami na temat respektowania praw dzieci w mediach. W ostatnim w tej części tekście, zatytułowanym *Czyje dziecko?*, Katarzyna Joniec podejmuje rozważania na temat współczesnych uwarunkowań i interpretacji dotyczących kwestii „właścicieli” dziecka i dzieciństwa.

W części drugiej zamieszczono cztery opracowania. Każde z nich podejmuje tematykę praw dziecka z punktu widzenia specyficznych potrzeb posiadanych

przez dziecko ze względu na jego indywidualne własności rozwojowe. Pierwsze z nich, autorstwa Anny Nowak, zatytułowane *Prawa dziecka niepełnosprawnego w systemie praw dziecka*, omawia prawa dzieci, które z uwagi na stan zdrowia, wiek, cechy czy trudną sytuację nie były dotychczas dostrzegane w wielu społecznościach – dzieci niepełnosprawnych. Charakteryzuje tę problematykę w świetle formalnych standardów. W kolejnym tekście Ewa Syrek wypowiada się na temat: *Prawa dziecka z chorobą przewlekłą w środowisku życia*. Autorka przybliży zagadnienie przestrzegania praw dzieci chronicznie chorych. Ukazuje problemy, jakie powstają w sytuacji, kiedy choroba różnicuje doświadczenie świata społecznego w dzieciństwie i odgrywa znaczącą rolę w dynamice kształtowania się kompetencji uczestnictwa społecznego dzieci. Beata Dyrda w szkicu zatytułowanym: *Prawa dziecka zdolnego do rozwijania swoich potencjalności w perspektywie rozwiązań legislacyjnych* omawia kwestie dotyczące praw ucznia do rozwoju posiadanych zdolności i uzdolnień z poziomu zarówno aktów prawa międzynarodowego, jak i ustawodawstwa polskiego. Ostatnim tekstem zamieszczonym w tej części tomu i jednocześnie kończącym całość jest opracowanie będące raportem z badań empirycznych, przeprowadzonych przez Irenę Pufal-Struzik nad zagadnieniem podmiotowości i działań transgresyjnych. Autorka w tekście zatytułowanym *Świadomość własnej podmiotowości i gotowość do działań transgresyjnych u młodzieży – studium empiryczne* podejmuje kwestię znaczenia, jakie dla rozwoju jednostki (wychowanka) ma status podmiotu kompetentnego w zakresie tworzenia własnej tożsamości. Analizuje również możliwości, jakie mają młodzi ludzie w zakresie wykorzystania tkwiącego w nich potencjału, oraz kwestie doświadczenia przez nich poczucia samorealizacji.

Oddając do rąk Czytelników tak skomponowany zbiór tekstów, żywimy nadzieję, iż stanie się on inspiracją do podejmowania wielu innych przedsięwzięć naukowych i praktycznych dotyczących implementacji praw dziecka we współczesnym społeczeństwie, w tym jakże potrzebnych zmian zarówno w obszarze ich respektowania w środowisku rodzinnym, jak i w kontekście szerokiego oddziaływania instytucji szkolnych, pozaszkolnych oraz innych układów życia społecznego. Mamy nadzieję, iż lektura prezentowanych tekstów stanie się „zaczynem” do refleksji i w konsekwencji dokonywania zmian mających na celu zapewnienie dzieciom takiego dzieciństwa, w którym coraz pełniej szanowane będą ich prawa oraz coraz lepsze będą stwarzane im – i wspólnie z nimi – warunki życia w różnych układach społecznych, aby mogły one lepiej rozwijać swoje potencjały i zdolności oraz aby były... bardziej szczęśliwe.

Ewa Jarosz i Beata Dyrda

Redaktor: **Olga Nowak**

Projekt okładki: **Paulina Dubiel**

Redakcja techniczna: **Małgorzata Pleśniar**

Korekta: **Mirosława Żłobińska**

Łamanie: **Grażyna Szewczyk**

Copyright © 2013 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-2167-7

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 12,0. Ark. wyd. 15,0. Papier offset.
kl. III, 90 g Cena 28 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c.
M. Rejnowski, J. Zamiara
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław